

ya verildiyse de onun ikinci vezirliğini koruduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Nasuh Paşa'nın idamı üzerine 13 Ramazan 1023'te (17 Ekim 1614) sadrazamlığa getirildi (a.g.e., s. 713). İran'a elçi olarak gönderilen İncili Mustafa Çavuş'tan bir haber gelmeyince Şark seferine çıkmakla görevlendirilen Mehmed Paşa, gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra 23 Rebülevvel 1024'te (23 Nisan 1615) Üsküdar'a geçti (a.g.e., s. 715; Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi, s. 508-510). Üsküdar'dan hareket ederken İncili Çavuş ile İran elçisi Burun Kâsım Han'ın anlaşma ve hediyelerle Van'a ulaştığı haberi geldiyse de sefer ertelenmedi. Sadrazam Mehmed Paşa kışı Halep'te geçirdikten sonra Rebülevvel 1025'te (Nisan 1616) Maraş, Halep, Trablus ve Adana askeriyeye birlikte buradan hareket edip Anadolu, Rumeli, Diyarbakır ve Erzurum askerlerinin de katılımıyla oluşan büyük bir ordunun başında Erzurum - Kars yoluyla Revan önlerine ulaştı (Ramazan 1025 / Eylül 1616). Yeniçeri ağası Muslu Ağa'nın Halep'te iken Revan'ın bir toprak kale olduğu, içindekilerin kaleyi kolayca teslim edecekleri, dolayısıyla ağır topları ve kale muhasaralarına mahsus silâhları taşımanın gereksiz olduğu yolundaki görüşlerine uyulduğundan kuşatma için malzeme eksikliği ortaya çıktı. Elli beş gün süren Revan muhasarası esnasında büyük zorluk çekildi. Savaslarda üstün hizmetleri görülen yeniçeri ağası Muslu Ağa ile Tekeli Mehmed Paşa'nın şehid olması üzerine askerin kuşatmaya devam etmedeki isteksizliği ve mevsimin ilerlemesi gibi olumsuzluklar dikkate alınarak muhasara kaldırıldı ve Erzurum'a çekilme kararı alındı. Büyük güçlüklerle askerin Erzurum'a ulaşmasından sonra tedbirsizliği sebebiyle Mehmed Paşa azledildi ve yerine Kaptanıderyâ Halil Paşa getirildi (Zilkade 1025 / Kasım 1616).

Mâzul olarak İstanbul'a gelen Mehmed Paşa bir süre İstavroz Bahçesi'nde (Beylerbeyi) ikamet etti (Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi, s. 521). II. Osman'ın cülusunun ardından Sadrazam Halil Paşa'nın şikâyeti üzerine azledilen Sofu Mehmed Paşa'nın yerine kaymakamlık görevini üstlendi (Hasanbeyzâde Ahmed, II, 320; *Târih-i Âl-i Osmân*, s. 44). Beklenen ümitleri karşılayamayan Sadrazam Halil Paşa'nın azledilmesiyle de ikinci defa sadrazam oldu (1 Safer 1028 / 18 Ocak 1619). Cemâziyelevvel 1028'de (Nisan 1619), şahın elçisi Burun Kâsım Han'ın nâme ve hediyelerini sunduğu geniş katımlı mu-

teşem bir divan toplantısı yapıldı. Bu ikinci sadâretinde sikke tashihiyle hazineyi rahatlatan Mehmed Paşa, Halil Paşa zamanında İran ile yapılan müzakerelerde varılan sonuçların esas alındığı anlaşma akdini sağladı (19 Şevval 1028 / 29 Eylül 1619). Ancak daha sonra Kaptanıderyâ Güzelce Ali Paşa ile anlaşmazlığa düşüncüce II. Osman'ın da uygun görmesiyle görevden alındı (16 Muharrem 1029 / 23 Aralık 1619). Yerine getirilen Ali Paşa eski sadrazamın mallarını müsadere ettirdi (Hasanbeyzâde Ahmed, II, 337), ardından onu Halep beylerbeyiliğiyle İstanbul'dan uzaklaştırdı. Büyük maddî sıkıntılar içerisinde hasta olarak geçirdiği bir buçuk yıllık Halep beylerbeyiliği sırasında iki defadan çok beylerbeyi divanına çıkamadığı gibi bayram yemeklerine de katılmadı; görevlerini yürütmede muhasıl-ı envâl olarak Halep'te bulunan tarihçi Hasanbeyzâde Ahmed Paşa ve kethüdâsı kendisine yardımcı oldu. Çok geçmeden hastalığı ilerleyerek vefat etti. Sağlığında yaptırdığı Şeyh Ebübekir Zâviyesi civarındaki türbesine gömüldü; terekesi vasiyeti üzerine kethüdâsı tarafından İstanbul'da bulunan eşi Gevherhan Sultan'a ulaştırıldı (a.g.e., II, 337). Dul kalan hanımı 24 Muharrem 1031'de (9 Aralık 1621) Vezir Receb Paşa ile, onun idamından (1632) sonra da Siyavuş Paşa ile evlendirilmiştir.

Nesli günümüze kadar devam eden, öldüğü zaman Ali ve Ayşe adlarında iki çocuğu bulunan Mehmed Paşa, Osmanlı tarihinin en buhranlı döneminde önemli görevler üstlenmiş ve devrin kaynaklarında vakarı, haşmeti, saygınlığı, cömertliği ve hayır severliğiyle anılmıştır. Karagümrük, Ulukışla (Niğde), Çatalca, Çanakkale, Kuşadası, Sakız ve Mısır olmak üzere görev yaptığı, uğradığı hemen her yerde sivil, dinî ve askerî pek çok inşaat ve tamir faaliyetinde bulunmuştur. Mevlevî olduğu da bilinen Mehmed Paşa'nın yaptırdığı hayır eserlerinin listesi (Tayyarzâde Atâ Bey, II, 48-51; Gültekin, s. 165-166) gözden geçirildiğinde on civarında cami ve mescid, vakıf ev, hamam, su kuyusu, su yolu, çeşme, dükkân, fırın, han, mektep, değirmen inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Bunlardan, hac yolculukları ve şark seferleri sırasında karşılaşılan zorlukları önemli ölçüde ortadan kaldıran Ulukışla Külliyesi ile Karagümrük'te külliye hüviyetindeki hayratı önemlidir. Karagümrük'teki camisi 1729 Balat yangınında bütünüyle yanmış, 1987 yılında aslı ölçülerine uygun olarak yeniden inşa edil-

miş ve ibadete açılmıştır (*Fâtih Câmileri*, s. 83-84). Kuşadası Kalesi'ni yaptıran buraya vakıflar tahsis etmiştir (hem bu vakfi hem diğer vakıflarının 1190'da [1776] yapılan listesi ve kayıtları için bk. *Vakfiye Defteri*, İÜ Ed. Fak. Tarih Araştırmaları Enstitüsü'nden müdevver kitaplar, yazma, nr. 10).

BİBLİYOGRAFYA :

Sâfi Mustafa, *Zübdetü't-tevârih*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2429, II, vr. 64^a, 108^a, 119^a-139^a, 173^{a-b}, 174^a-175^b; Atâi, *Zeyli Şekâik*, s. 615; Ebübekir b. Abdullah, *Şark Seferleri*, Millet Ktp., Ali Emîri, Tarih, nr. 366, vr. 21^a; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târih* (haz. Nezihi Aykut, doktora tezi, 1980), İÜ. Ed. Fak. Genel Kitaplık, nr. TE 57, II (metin), s. 320-322, 326, 336-337; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (*Edirneli'nin Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr'te ve Târih-i Âl-i Osmân'ta* (haz. Abdurrahman Sağırlı, doktora tezi, 2000), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 682-685, 713, 715-717, (*Târih-i Âl-i Osmân*), s. 42-44; Topçular Kâtibi Abdülkadir (*Kadri*) Efendi *Târihi* (haz. Ziya Yılmaz, doktora tezi, 1990), İÜ Ed. Fak. Genel Kitaplık, nr. TE 80, s. 443, 480-482, 484-490, 493, 497-498, 502, 504, 506-516, 518-521, 546-556, 560, 604; Peçuyul İbrâhim, *Târih*, II, 342-345, 355, 369-371; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 287, 316, 319, 402, 405; Solakzâde, *Târih*, s. 696; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-ibrâr*, İstanbul 1248, s. 513, 523-524, 527-532, 535, 539, 549; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 651; Naîmâ, *Târih*, I, 442; II, 50-58, 137, 144, 157; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 61-62; Hammer (Atâ Bey), VIII, 142, 156-168; Tayyarzâde Atâ Bey, *Târih*, İstanbul 1293, II, 48-51; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 367-370, 373; Danişmend, *Kronoloji*², V, 29-30, 34, 39, 186; Kerim Yans, *IV. Murad Devrinde Osmanlı-Safevî Münâsebetleri* (doktora tezi, 1977), İÜ Ed. Fak. Genel Kitaplık, nr. TE 49, s. 37-48, 59-60; M. Çağatay Uluçay, *Padîşahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1985, s. 50; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İşkânı*, İstanbul 1987, s. 26, 30, 113; Bekir Küçüköğlü, *Osmanlı-İran Siyasî Münâsebetleri: 1578-1612*, İstanbul 1993, s. 279; *Fâtih Câmileri ve Diğer Târihi Eserler* (haz. Fatih Müftülügü), İstanbul 1991, s. 83-84; W. J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyân: 1591-1611* (trc. Ülkün Tansel), İstanbul 2000, s. 171; R. Eser Gültekin, *Ulukışla ve Öküz Mehmet Paşa Menzil Külliyesi*, Ankara 2001; M. C. Şehâbeddin Tekindağ, "Mehmed Paşa", *İA*, VII, 581-583; A. H. de Groot, "Mehmed Pasha, Öküz", *El²* (Fr.), VI, 991-992.

MAHMUT AK

MEHMED PAŞA, Dârendeli

(ö. 1198/1784)

Osmanlı sadrazamı.

Dârende'nin önde gelen Cebecizâdeler ailesinden Mahmud Ağa'nın oğlu ve çeşitli bölgelerdeki valilikleri müteakip en son Aydın muhassılı iken vefat eden Dâ-

MEHMED PAŞA, Dârendeli

rendeli Sarı Abdurrahman Paşa'nın yeğenidir. İran hâkimi Nâdir Şah'a elçilikle gönderilen Kesriyeli Hacı Ahmed Paşa'nın kethüdâsı olduğu şeklindeki bilgiler yanlıştır. Ahmed Paşa'nın kethüdâsı olan kişi bu tarihte kapıcıbaşılık yapan Abdurrahman Bey'dir. 1 Muharrem 1160'ta (13 Ocak 1747) İstanbul'dan hareket eden elçilik heyetinde Abdurrahman Bey'e eşlik etmiş olması mümkündür. Ayrıca onun akrabası Abdurrahman Bey'e (Paşa) intisap ederek Anadolu'daki çeşitli görevlerinde yanında bulunduğu anlaşılmaktadır. Bugüne ulaşabilen belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 5 Muharrem 1163'te (15 Aralık 1749) Mardin'de voyvoda idi (BA, Dîvân-ı Hümâyûn, *Ruûs Defterleri*, nr. 50, s. 150). Tokat voyvodası iken maiyetinde ve hizmetinde bulunduğu Sivas Valisi Sarı Abdurrahman Paşa onun için kapıcıbaşılık başvurusunda bulunmuş, "şimdilik" kaydıyla 17 Şâban 1170'te (7 Mayıs 1757) kendisine dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığı pâyesi verilmişti. Asıl kapıcıbaşı olduğu tarih ise eksik belgeler sebebiyle tesbit edilememektedir. 1172'de (1758-59) Niğde, 1178'de (1764-65) Gümüşhane taraflarında olduğu belirtilmektedir. Niğde'de iken tanıştığı anlaşılan Silâhdar Mehmed Ağa (daha sonra sadrazam olan Karavezir Mehmed Paşa) sayesinde 9 Zilkade 1190'da (20 Aralık 1776) kapıcıbaşıliktan sadâret kethüdâlığına getirildi (TMSA, nr. E 7028/335). 10 Şevval 1166 (10 Ağustos 1753) tevcihatından itibaren Kesriyeli Kethüdâsı Mehmed Ağa künyesiyle hâcegân tayinlerinde görünen şahsın belirtilenlerin aksine onunla ilgisi yoktur. 2 Zilkade 1181'de (21 Mart 1768) mirâhür-ı ewel olduğu şekilde tekrarlanan kayıtlar da doğru değildir.

Kırım meselesindeki gelişmeler sonucu halkın tepkisini yatıştırmak ve uzun yıllar devlet hizmetinde bulunmuş birini sadrazamlığa getirmek düşüncesiyle Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'nın yerine 25 Zilkade 1190'da (5 Ocak 1777) vezirlik rütbesiyle birlikte sadrazamlık makamına tayin edildi (BA, A.RSK, nr. 1601, s. 11). Yeni sadrazam görevi devraldıktan sonra, önce kethüdâlık ve yeniçeri ağalığı gibi üst dereceli vazifelerde birtakım değişiklikler yaparak kontrolü sağlamaya çalıştı. Ayrıca Ruslar'ın desteğiyle Kırım'ı ele geçiren Şâhin Giray'a karşı Hotin, Bender ve İsmâil kalelerine asker ve erzak sevk ederek bu önemli kaleleri takviye etti. Sınır boyunda Ruslar'a karşı askerî tedbirler aldırdı. Bu arada Rus Çarlığı himayesine güvenen Boğdan Voyvodası Ligor'u bir

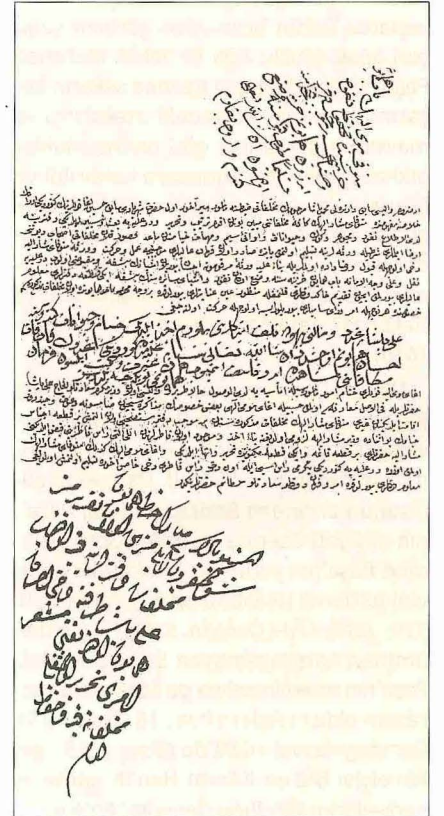
kapıcıbaşı göndererek Ramazan 1191'de (Ekim 1777) idam ettirmesi (Şemdanî, III, 49-50) sadrazamın tecrübesinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Yine bu devirde Tuna nehriden Lehliler'in göçü yasaklanmış, Katolik Ermeniler meselesinde patriğin dikkati çekilmiş, "telli-pullu" elbise giyilmemesi fermanı tekrarlanmış ve Necid bölgesinde ortaya çıkan Vehhâbî hareketi takibe alınmıştır. Bengal'den Malabar (Melibâr) hâkimi Ali Raca'nın elçisinin İngilizler'e karşı yardım talep etme üzere fillerle yaptığı yolculuk sonucu İstanbul'a gelişi de bu dönemdedir. 14 Receb 1191 (18 Ağustos 1777) tarihli alaybeyilik nizamnâmesiyle timar ve zeâmet sisteminde yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Dârendeli Mehmed Paşa'nın yirmi bir aya yaklaşan sadrazamlık vazifesinden 8 Şâban 1192'de (1 Eylül 1778) uzaklaştırılması daha çok Silâhdar Mehmed Ağa ile geçimsizliklerine bağlıdır. Bir gemiyle Bozcaada'ya sürgün edilen Mehmed Paşa, yerine getirilen sadrazamın göreve tayin hattında doymazlık, ağır davranarak işleri aksatmak, hazinedarı ve akrabalarıyla beraber rüşvetle iş görmek gibi isnatlarla suçlanır. Onun hazine sarrafı Stefan'ın tuttuğu deftere göre sadâreti dönemi gelirleri 2.245.375 kuruştu ve giderler düşüldükten sonra geriye fazla olarak 8239,5 kuruş kalmıştı (BA, Cevdet-Maliye, nr. 31446). Birtakım yolsuzluk suçlamaları yabancı bir yazarın notlarına da yansımıştır (Raczynski, s. 169-170).

Bozcaada'da yaklaşık üç ay zorunlu ikametinde bulunan Mehmed Paşa, 21 Zilkade 1192'de (11 Aralık 1778) vezirliği yenilenerek İnebahtı sancağına tayin edildi (BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 16, s. 231; BA, A.RSK, nr. 1601, s. 11). İnebahtı muhafızı olarak kendisine gönderilen hükümler mevcut olmakla birlikte (BA, MD, nr. 175, s. 348) buradan affedilip Anadolu taraflarında bir sancak verilmesi talebi uygun karşılandı ve 2 Cemâziyelevvel 1193'te (18 Mayıs 1779) iç il livâsına tayin edildi (BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 16, s. 94). Kendisine ısrarla önerilen Mısır valiliği teklifini kabul etmeyince Cidde sancağına gönderildi (2 Şevval 1193/13 Ekim 1779; BA, A.RSK, nr. 1601, s. 11; BA, HH, nr. 883). Fakat yine mazeret öne sürerek emekliliğini istedi. Bu talep Sadrazam Karavezir Mehmed Paşa tarafından uygun görüldü ve 17 Şevval 1193'ten (28 Ekim 1779) itibaren memleketi Dârende'de oturma izni verildi (BA, MD, nr. 176, s. 206).

Memleketindeki ikamet yıllarında çevrede gelişen birtakım olaylar üzerine kendisine hükümler gönderildiği tesbit edilmektedir. Nitekim az sonra vezirliği iade olunarak 16 Rebîülevvel 1198'de (8 Şubat 1784) Erzurum eyaletine gönderildi (BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 2, s. 110). Hazırlıklarını tamamlamakta güçlük çeken ve konuyla ilgili taleplerini başşehirden karşılamaya çalışan Mehmed Paşa görev yerine giderken Tahtalı köyünde 16 Cemâziyelevvel 1198'de (7 Nisan 1784) vefat etti (BA, MAD, nr. 9718, s. 53; *Rûznâme*, vr. 5^e). Mezarı Dârende'de yaptırmış olduğu camiden ayakta kalan minarenin güneyindedir. Ölümünün ardından mallarının sayımı damadı Kapıcıbaşı Mehmed Said Bey'in aracılığıyla gerçekleştirildi (BA, MAD, nr. 9718, s. 50-55; BA, *Cevdet-Maliye*, nr. 26572/1-10). Yapılan tesbitlerle ilgili kayıtlarda valilik hazırlıklarını gösteren tuğ ve sancak alemleri, mehter levâzımı ile yirmi üç at ve yetmiş katır göze çarpar. Saraya getirilen bir kısım malla-

Dârendeli Mehmed Paşa'nın muhallefâtıyla ilgili son bilgileri ihtiva eden takrir üzerine hatt-ı hümâyûn (BA, *Cevdet-Maliye*, nr. 26572/10)

rından nakit, mücevher, kürk, hayvan, gümüş eşya ve çadır mühimmatı dışında kalanları borçlarını tasfiye etmek şartıyla vârisleri olan kızı ile damadına teslim edilmiştir.

Kaynaklarda yaşı yetmiş geçmiştir, muktedir, iş bilir, tecrübeli, vakur bir vezir olarak tanıtılan Mehmed Paşa özellikle memleketinde çeşitli hayır eserleri yaptırmıştır. Sarı Abdurrahman Paşa'nın vakıf arazilerini değerlendirerek Dârende'nin Heyiketeği mahallesinde inşa ettirdiği külliyesi camii, medrese ve derslane / kütüphaneden oluşmaktadır. Birçok tamir geçiren camiden bugüne ancak ince gövdeli zarif minaresi ulaşabilmiştir. Vakfiyede derslane olarak tarif edilen kütüphane onun adının verildiği İlçe Halk Kütüphanesi'nin doğusundadır ve asıl kütüphane arsası üzerinde Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı tarafından yeniden yaptırılan Cebecizâde Mehmed Paşa Kütüphanesi'nde kitap vakıflarıyla birlikte yaklaşık 800 adet yazma eser bulunmaktadır. Ayrıca Aşudî / Gürpınar Köyü Camii'ni Dârende müftüsü Ömer Şem'i ile birlikte onartmış ve bir mektep inşa ettirmiştir. İstanbul'da Dârendeli Konağı bitişiğindeki Sekbanbaşı Yâkub Ağa Camii için hamam gibi birtakım hayır eserleri yaptırmıştı. Avârız vakfı olan ve vakıflarının bir kısmını Haremeyn'e tahsis eden Mehmed Paşa'nın vakfiyeleri muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. E. 7028/145; 335; nr. E. 2444/117; nr. D. 6113, 5657, 8554; BA, MD, nr. 173, s. 2; nr. 175, s. 108, 348, nr. 176, s. 206, nr. 181, s. 102-103; BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 2, s. 110; nr. 16, s. 94, 135, 231; BA, A.RSK, nr. 1601, s. 11, 19; BA, Divân-ı Hümayûn, *Rûûs Defterleri*, nr. 50, s. 150, 259; BA, MAD, nr. 7584, s. 57; nr. 9718, s. 50-55; BA, D.BŞM, nr. 4482, s. 4; nr. 4736, s.1-5; BA, D.BŞM, Muhallefât Halifesi, dosya nr. 72/43; defter nr. 13000; BA, A.MKT, nr. 105/2-3, 12-13, 27, 30, 35; nr. 106/1, 5, 34, 38, 47-48; nr. 107/6-11, 13, 22, 25-26, 37; nr. 110/7, 11, 15, 19-37, 40, 45, 48; BA, HH, nr. 49, 64, 64/A, 547, 883, 909, 8261, 9605, 11230, 11237, 11319, 11712, 15505, 15657, 55303, 55798; BA, Ali Emîri, I. Abdülhamid, nr. 52, 156, 1339; BA, Cevdet-Maliye, nr. 11017, 18615, 22861, 23273, 25531, 26572/1-10, 28542, 30280, 30455, 31446; BA, Cevdet-Maârif, nr. 8619; VGMA, *Haremeyn Defterleri*, nr. 8, s. 325-326 (VGMA, Vakfiye Kataloğu, VI, 1943); Ebû Sehl Nu'mân Efendi, *Tedbrât-ı Pesendide* (haz. Ali İbrahim Savaş), Ankara 1999, s. 145, 150, 160; Hâkim Mehmed, *Tarih*, Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 483, I, 60, 165, 253, 306, 349; Çeşmizâde, *Tarih* (nşr. Bekir Kütükoğlu), İstanbul 1993, s. 17; Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), III, 38, 45-50, 61; Mehmed Hasib Rûznâmesi (haz. Süleyman Göksu, yüksek lisans tezi 1993), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, vr.

29^b-30^a; Rûznâme (I. Abdülhamid), T SMA, nr. E. 12360/1, vr. 3^a, 6^a, 7^a; nr. E. 12360/17, vr. 4^a, 5^a; Hasib Üsküdüri, *Vefeyât-ı Ekâbir-i İslâmiyye*, Millet Ktp., Ali Emîri, Tarih, nr. 620, vr. 44^a; Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 101-102; Sâdullah Enverî, *Tarih*, Millet Ktp., Ali Emîri, Tarih, nr. 67, II, vr. 61^b-63^a, 66^a-76^b, 82^a-83^a, 85^b-88^a, 105^b, 106^a, 109^a, 113^a, 116^{a-b}, 119^b; Rûzmerre, TTK Ktp., Yazma, nr. 1001, s. 7-8, 22, 33; Ahmed Cavid, *Verd-i Mutarrâ: Hadikatü'l-vüzerâ Zeyli*, İstanbul 1271, s. 28-29; Vâsif, *Tarih*, I, 18, 33, 57, 312, 322; a.e. (İlgürel), s. 115, 131, 278; a.e., TSMK, Hazine, nr. 1406, vr. 49^{a-b}, 50^b-91^b, 95^a, 100^b; Zaîmzâde Mehmed Sâdik, *Tarihçe*, İÜ Ktp., TY, nr. 2532, vr. 10^a-11^b; Kethüdâzâde Saîd, *Tarih-i Sefer-i Rusya*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2143, vr. 14^b-15^a; Cevdet, *Tarih*, II, 32, 50, 74-75, 103, 128-129, 303-304, 328; III, 110; *Sicill-i Osmânî*, IV, 261; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 423-425; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Seferleri ve Sefârenâmeleri* (nşr. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1968, s. 87-89; E. Raczyński, *1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyâhat* (trc. Kemal Turan), İstanbul 1980, s. 169-170; Vahit Türk, "Dârende Mehmet Paşa Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar", *Firat Hauzası Yazma Eserler Sempozyumu: 5-6 Mayıs 1986 Elazığ, Bildiriler* (haz. Tuncer Gülensoy), Elazığ 1987, s. 211-218; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. 120, 141-143, 188-189, 241; Ahmet Akgündüz v.dğr., *Dârende Tarihi*, İstanbul 2002, s. 398, 454-457, 472-474, 485-492, 708-715.

FİKRET SARICAOĞLU

MEHMED PAŞA, Defterdar

(bk. DEFTERDAR
SARI MEHMED PAŞA).

MEHMED PAŞA, Derviş

(bk. DERVİŞ MEHMED PAŞA).

MEHMED PAŞA, Derviş

(ö. 1191/1777)

Osmanlı sadrazamı.

1142'de (1729-30) İstanbul'un Aksaray semti Hoşkadem mahallesinde doğdu. Babası sultan yağlıkçısı Kadri Ağa olarak tanınan Derviş Abdülkadir Efendi'dir. İlk olarak Defterdar Behcet Mehmed Efendi'nin (Paşa) mühürdar yamaklığı ile göreve başladı. Daha sonra Nâilî Abdullah, Silâhdar Ali ve Yirmisekizçelebizâde Mehmed Said paşaların sadrazamlıkları dönemlerinde (1755-1756) divitdarlıkta bulundu. Defterdar kesedarı iken 4 Şevval 1178'de (27 Mart 1765) gurebâ-yi yemîn kitâbetine getirildi ve yüksek dereceli

kâtipler zümresine katıldı (BA, A.RSK, nr. 1596, s. 2; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 9399), ertesi yıl eski görevine döndü. 5 Şevval 1180'de (6 Mart 1767) İstanbul mukâtaacısı oldu (Çeşmizâde, s. 21).

1182'de (1768) başlayan Osmanlı-Rus savaşlarına defterdar kesedarı olarak iştirak etti. Babadağı'ndaki ordugâhta görev yaptı. 25 Cemâziyelâhir 1185'te (5 Ekim 1771) maliye tezkirecisi ve erzak yokluğu dolayısıyla bunalıp hastalanan Defterdar Hacı İsmâil Efendi'nin vekili oldu. Dört aylık vekâletinin ardından Hacı İsmâil Efendi'nin vefatı üzerine 21 Şevval 1185'te (27 Ocak 1772) başdefterdarlığa tayin edildi (BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 16, s. 241). Savaşın sonuna kadar süren bu görevi sırasında ordunun kışlamakta olduğu Şumnu'ya Ruslar'ın yürüyüşü karşısında başlatılan siper yapımına nezaret ettiği gibi cephe cephe dolandırdığı toplar sayesinde Rus kuvvetlerinin saldırdıktan vazgeçip kuşatmada kalmalarını, livâ-i şerifin korunmasını sağladı, sefer bütçesini iyi idare etti.

Sadâret kethüdâsı Ahmed Resmî Efendi'nin Küçük Kaynarca barış görüşmelerine birinci elçi olarak tayin edilip 2 Cemâziyelevvel 1188'de (11 Temmuz 1774) yola çıkması üzerine sadâret kethüdâlığı vekâleti Derviş Mehmed'e verildi. Savaşı sona erdiren barış antlaşmasının metni de onun eliyle sadrazama ulaştırıldı. Ordu henüz İstanbul'a gelmeden 28 Cemâziyelâhir 1188'de (5 Eylül 1774) defterdarlıktan alındıysa da Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın müdahalesiyle 22 Receb'de (28 Eylül) ikinci defa defterdar oldu.

Başdefterdar Derviş Mehmed, Enderrun ağalarıyla ve özellikle padişahın silâhdarı Seyyid Mehmed ile kurduğu iyi münasebetlerin bir sonucu olarak 3 Safer 1189'da (5 Nisan 1775) sadâret kethüdâlığına getirildi. Sadrazam İzzet Mehmed Paşa ile Şeyhülislâm İvazpaşazâde İbrâhim Beyefendi'nin, Rusya tarafındanaskı altında tutulan Kırımîliler ve Kırım meselesi dolayısıyla topluluk içinde tartışmaları ve ardından İzzet Mehmed'in azledilmesi üzerine 8 Cemâziyelevvel 1189'da (7 Temmuz 1775) sadrazam oldu (T SMA, H. 1648, vr. 9^b). Sadrazamlığı sırasında karşılaştığı ilk ciddi mesele, I. Abdülhamid'in tahta çıkışından sonra dünyaya gelmesi beklenen ilk çocuğunun ölü doğmasıyla ilgilidir. Düzenlenmesi planlanan şenliklerin iptalinden on bir gün sonra 20 Zilkade 1189'da (12 Ocak 1776) Hatice Sultan'ın doğumu büyük şenlikler ve donanmalarla kutlandı. Eğlencelerin abar-